

Urh Ferlež

Žive fotografije

O zgodnji kinematografiji v Celju

Leta 2016 je minilo sto dvajset let od prve predstave potujočega kinematografa v Celju. Odvila se je v tedanjem hotelu Pri belem volu. Temu gostovanju so sledila še mnoga druga, pogosto kot del cirkusa ali potujočih gledališč, pri čemer je kinematografska naprava predstavljala le zanimivo popestritev ponudbe z nekaj sekundnimi filmi. V članku obravnavam obdobje dobe potujočih kinematografov v Celju, torej od prve predstave pa do konca prve svetovne vojne, leta 1919 se je namreč tudi v Celju odprl prvi stalni kino. V članku so uporabljeni podatki iz moje lanske raziskovalne naloge v okviru projekta Mladi za Celje, z naslovom *Zgodba o celjskem kinu*, v kateri sem skušal zajeti zgodovino kina v mestu od začetkov do današnjih multikinov,¹ v članku pa je podrobneje opisana le najzgodnejša doba.

Zadnji dve desetletji 19. stoletja sta bili v Evropi in Združenih državah zaznamovani z nenehnim izumljanjem in izpopolnjevanjem naprav, s katerimi bi bilo mogoče ustvariti in predvajati film, tedaj imenovan še gibljive ali žive slike. V plejadi izumiteljev, pogosto sprtih zaradi svojih patentov in kraje idej, sta se najbolj izkazala brata Lumière, ki sta izumila dovolj majhno in zmogljivo napravo, da jima je uspel preboj. Prvo predstavo s kinematografom za povabljenca sta priredila 22. marca 1895, sledila ji je prva javna predstava 26. decembra 1895 v salonu pariške kavarne *Grand Café*. Po uspešni predstavi v Parizu sta brata Lumière poslala svoje

odposlance po vsej Evropi, kmalu so se pojavila tudi druga filmska podjetja, ki so storila enako.

Slovenci smo svoj prvi meter filma videli manj kot leto po prvi javni predstavi. Marca leta 1896 je skupina Francozov s kinematografom prispela na Dunaj, kjer si ga je ogledala množica ljudi, tudi cesar Franc Jožef. Na Dunaj so prihajali tudi kinematografi drugih konkurenčnih podjetij, nekateri so potovali po južni železnici vse do Trsta in se ustavljali v večjih mestih. Geografsko je torej logično, da je bila prva predstava na Slovenskem v Mariboru, in sicer 24. oktobra v dvorani pivovarne *Goetz*, danes je to Unionska dvorana Narodnega doma. Predstave je izvedla družba *Edison*. Predstave so bile vsak dan do 29. oktobra, potem pa je kinematograf odpotoval na svoj prvi obisk Celja.²

V Celju so s kinematografom prvič predvajali filme 3. novembra 1896. Prvotno je kinematograf nameraval v mestu ostati do 5. novembra, pozneje pa je ostal še tri dni dlje, do 8. novembra. Predstave so bile v vrtnem salonu hotela Pri belem volu (*Zum weissen Ochsen*), ki se je po lastniku imenoval tudi Hotel Koscher in pozneje Terschek. Predstave so bile štirikrat na dan, od petih do osmih na vsako uro. Predvajanih je bilo več kratkih filmov, ki so vsi skupaj trajali okrog pol ure. Boljše vstopnice so stale 50 kron, slabše 30, otroci so lahko obiskali predstave po polovični ceni, vojaštvo pa zastonj. Zanimivo je, da sta na dogodek, tako v Maribo-

¹ Ferlež, *Zgodba o celjskem kinu*.

² Traven, 1992, str. 19–23 in Brenk, 1979, str. 8–13.

ru kot v Celju, vabila in pozneje o njem poročala mestna nemška časopisa, mariborski *Marburger Zeitung* in celjski *Deutsche Wacht*, slovensko časopisje ga ne omenja niti z besedo.³ Prevod skopega zapisa iz celjskega *Deutsche Wacht* se glasi takole:

»V vrtnem salonu Hotela Pri belem volu je v ta namen pripeljan kinematograf (žive slike) postavil na ogled Celjanom razločnost in razkošnost slik. Ob tem so spoznali prvobitnost naravnega premikanja, kar je naletelo na splošno odobravanje. Danes, 8. v mesecu, bo nepreklicno na sporedu še zadnja predstava.«⁴

Oglas za prvo predstavo potujočega kinematografa v Celju. Kot kaže, je bilo zanimanje veliko, saj je lastnik kinematografa iz prvotno predvidenih treh dni predstave podaljšal na pet dni. O filmu še ni govora, ljudje so si prišli ogledat »lebender Fotografien« – žive fotografije. (*Deutsche Wacht*, 1. november 1896)

V Ljubljani so prvič videli film 16. novembra v salonu hotela pri Maliču (*Hotel Stadt Wien*), predstave so bile do 26. novembra. O tem sta nekoliko obširneje kot celjski in mariborski časopis poročala ljubljanska časopisa *Slovenski narod* in *Laibacher Zeitung*, tako lahko ugotovimo, kateri so bili prvi filmi pri nas in kako je bilo okvirno videti to predvajanje filmov, tudi v Celju. *Slovenski narod* piše dne 14. 11. 1896 takole:

»Predstave s kinematografom bodo od ponedeljka dne 16. do nedelje 22. v salonu hotela „Pri Maliču“. Kinematograf je narejen po principih kinetoscopa ali znatno izboljšan. Namesto malih posamičnih figur se vidijo celi prizori skoraj v naravni velikosti, na stotine ljudi se premika kakor v življenju. Podobe so plastične, podobe krajev in arhitektoničnih del so

perspektivno izborne. Vse, kar se godi v življenju in naravi, promet po ulicah itd., vse se giblje prav kakor v naravi. To niso za efekt narejene podobe, vse je fotografično vzeto iz življenja. Kinematograf prinaša serijo osmih podob, ki predstavljajo: 1. Življenje na pariških ulicah; 2. Pri pikniku zabavajoča se družba; 3. Prepirajoča se kvartopirca; 4. V perilnici; 5. Opeharjeni cunjar; 6. V plavarnici in končno: Brzovlak se pripelje na postajo, katera slika je najinteresnejša.⁵ Kakor v vseh drugih mestih obudi ta aparat tudi v Ljubljani veliko zanimanja. Predstave bodo vsak dan od 5. do 8. ure zvečer.«⁶

Gostovanju prvega kinematografa v Celju so kmalu sledila še druga, opisana so v naslednjih odstavkih. Treba je poudariti, da so bili ti prvi kinematografi v prvi vrsti namenjeni zgolj zabavi, pogosto so jih v svoj program vključevali tudi cirkusi in podobne potujoče skupine. Potujoči kinematografi so gostovali v mestnih dvoranah ali drugih primerenih prostorih ali pa so si postavili šotor. Glede na število predstav je moral biti njihov obisk kar številčen, med raziskovanjem se mi je prikradla misel, da bi lahko bile te predstave ena takih prireditev, ki so jih lahko brez slabe vesti obiskovali tako celjski Slovenci kot Nemci, navsezadnje je bil film nem in nihče se ni mogel pritožiti, da je prikrajšan, ker predstava ni v njegovem jeziku.

Leta 1899 je v celjskem hotelu Mesto Dunaj (*Hotel Stadt Wien*, danes Hotel Evropa) gostoval *Edison Theater*, ki je imel fonograf in kinematograf, oglaševal se je kot gledališče, ki ga je na Dunaju obiskal tudi cesar Franc Jožef.⁷

Konec aprila leta 1902 se je na travniku na Glaziji, ki se v časopisju imenuje kar *Festwiese*, kjer je bil običajno prostor za take prireditve, ustavila potujoča skupina, ki je prirejala akrobatske, čarovniške in kinematografske predstave.⁸

³ *Deutsche Wacht*, 1. 11. 1896, 8. 11. 1896 in *Marburger Zeitung*, 22. 10. 1896.

⁴ *Deutsche Wacht*, 8. 11. 1896.

⁵ Nemogoče je popolnoma natančno ugotoviti, kdo je posnel te filme, saj so v tistem času podjetja, kot so bila Lumière, Méliès, Pathé, snemala filme z enakimi naslovi. Nesporno je le avtorstvo dveh »ljubljskih« filmov, in sicer je Opeharjeni cunjar Mélièsov film *Le Chiffonier* (danes izgubljen), Westminsterski most pa Pont de Westminster bratov Lumière (Traven, 1992, str. 22).

⁶ Citirano: *Slovenski narod*, 11. november 1896.

⁷ *Deutsche Wacht*, 21. maj 1899.

⁸ *Deutsche Wacht*, 27. april 1902.

Kmalu se je tudi prvi Celjan odločil za kariero lastnika potujočega gledališča, to je bil Ferdinand Seitz. Verjetno je bil vse življenje umetnik, leta 1904 zasledimo, da je imel v Celju razstavo svojih slik.⁹ Leto pozneje je skupaj z ženo ustanovil potujoči kinematograf, ki ga je v oglasih navadno imenoval *Royal biograf*, in z njim gostoval po vsej Štajerski. Konec leta 1906 je imel predstave v celjskem hotelu Mohr (Skoberne, pozneje Ojstrica).¹⁰ Julija 1909 zopet, na glazijskem *Festwiesu*.¹¹ Po smrti Seitzja je kino prevzela njegova žena Augustine, ga razširila v podjetje, ki je povezovalo več kinematografov, ga nato prodala in v štajerskem mestecu Weiz ustanovila tedaj moderno svetlobno gledališče.¹²

Konec avgusta leta 1908 je prav tako na Glaziji gostoval *Royal wonder Bio*, ki je imel v svojem šotoru prostor za 2.000 ljudi, imel je lasten vir elektrike in 25-člansko godbo, njegov lastnik je bil neki L. Géni.¹³

Maja 1909 je v hotelu Pri belem volu gostoval tudi kinematograf, ki je bil v lasti Slovenca.¹⁴ To je bil Alojz Breclj s Ptuja. Ponovno je leto pozneje julija gostoval v dvorani Nemške hiše.¹⁵

Novembra 1909 je v dvorani Nemške hiše gostoval kinematograf z imenom *The american biograf*.¹⁶

Trikrat je v Celju gostoval teater J. Bachmeirsa, ki se je naslavljal kot *Grand elektro bioskop*, prišel je septembra 1910, julija 1911 in junija 1913.¹⁷ Organiziral je tudi posebne večere za gospode (*Herrenabend*), ko so verjetno vrteli tudi prve poskuse erotičnih filmov. V Zgodovinskem arhivu Celje je ohranjen dopis tega kinematografa celjskemu magistratu iz leta 1909, iz katerega je razvidno, da je podjetje prej gostovalo v Zagrebu.¹⁸

⁹ *Deutsche Wacht*, 7. april 1904.

¹⁰ *Deutsche Wacht*, 16. december 1906.

¹¹ *Deutsche Wacht*, 17. julij 1909.

¹² <https://www.museum-joanneum.at/blog/in-bewegung-geraten-wanderkinos-in-der-steiermark/> (1. 3. 2017).

¹³ *Domovina*, 28. avgust 1908.

¹⁴ *Deutsche Wacht*, 19. maj 1909, *Narodni dnevnik*, 17. julij 1909 in 20. julij 1909.

¹⁵ *Deutsche Wacht*, 20. julij 1910.

¹⁶ *Deutsche Wacht*, 13. november 1909.

¹⁷ *Deutsche Wacht*, 7. september 1910, 17. september 1910, 8. julij 1911, 29. julij 1911, 14. junij 1913, 22. junij 1913.

¹⁸ SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje.

Fotografija Seitzovega potujočega gledališča
(www.museum-joanneum.at)

Po prvi svetovni vojni so potujoči kinematografi po mestih začeli zamirati, nadomestili so jih stalni kinematografi, enako je bilo tudi v Celju, kjer je prvi stalni kinematograf od leta 1919 domoval v nekdanjem Sokolskem domu v Gaberjah. Še vedno pa so potujoči kinematografi razveseljevali prebivalce podeželskih krajev, tudi po drugi svetovni vojni. Kino z imenom *Celje – okolica* je gostoval po vsej širši celjski okolici, od Mozirja in Gornjega Grada do Kozjega.¹⁹

Na Glaziji v Celju v lastnem gledališkem šotoru.
Zavarovan proti vsakemu vremenu.

F. Seitz-ev
royal-biograf

Nepresekno, največje in najlepše gledališče živih fotografij. — Podoba se predloži v življenski velikosti in sicer s pomočjo posebnega električnega svetlobnega stroja.

II. Spored za 20., 21. in 22. julij.

Izlet k slapom reke Niagara. Veličasten čudovito lep naravni posnetek.
Magična kocka, barvana.
Dirka v plavanju, jako komično.
Potres v Siciliji in Katabrijah, originalni posnetek.
Preveč šampanjca, jako komično.
Stari evčari, drama na planinah.
Severni jeleni v Laplandu, vožnji pripomočki laplandov, postavljanje šotorov, mail laplandov, krojenje severnih jelenov za nošnje tovarov, množica tisočih severnih jelenov (jako zanimivo).

Zgodovina jaja v 6 poglavjih.
Žena kot reklama, jako komično.

Predstave so vsak dan ob 8.15, ob nedeljah in praznikih ob 4. uri pop. in ob 8. uri zvečer. Pridržujemo si spremembe programa. Program se spremeni vsake 3 dni. Posebne predstave za družita in šole po znanih cenah.

Cene za sedeže: Zaprti sedeži 1 K, I. sedeži 80 vin., II. sedeži 60 vin., III. sedeži 30 vin. Vojaki brez šarže in otroci do 10 let plačajo v I. in II. sedežih polovico, v III. sedežih polovico. I. sedeži so vzadi.

Ker so moje predstave imele povsod največji uspeh, pričakuje tudi tukaj najštevilnejši obisk z največjim spoštovanjem

Ferdinand Seitz
iz Celja, Štajersko.

Oglas za Seitzovo gledališče – zanimiva je raznolikost tematike filmov. (*Narodni dnevnik*, 20. julij 1909)

¹⁹ Potujoči kino je maja 1948 s filmom *Petnajstletni kapitan na primer obiskal kraje: Gomilsko, Vranksko, Liboje, Štore, Griže, Dobrna, Vojnik, Trnovlje, Kozje, Polzela, Ljubečna, Petrovče, Novo Celje, Velenje, Sv. Jurij pri Celju (danes je to Šentjur), Šešče, Mozirje in Rimske Toplice. Dva meseca pozneje je obiskal: Rimske Toplice, Gomilsko, Vranksko, Mozirje, Gornji Grad, Ljubno, Polzelo, Novo Celje, Liboje, Kozje. Takšni potujoči kinematografi so bili v prvih letih po vojni dokaj pogosti. (Celjski tednik, 10. julij 1948 in 15. maj 1948).*

Članek načanja pojav gostovanj potujočih gledališč v Celju, ki je v delih, ki so se ukvarjala s celjskim družabnim življenjem pogosto skromno opisan ali pa sploh ne. V nadaljnjem raziskovanju bi bilo mogoče podrobneje raziskati zgodbe potujočih kinematografov in njihovih lastnikov, predvsem Celjana Seitza. Pozornost bi se lahko posvetila tudi travniku na Glaziji (*Festwiese*), ki je bil nekoč živahen prireditveni prostor. Zgodovina celjske zgodnje kinematografije je med ljudmi precej neznana, smiselno bi bilo tudi obeleževati vsaj prvi obisk filma v Celju, ki se je zgodil relativno zgodaj. Hotel Pri belem volu, ki je bil njegovo prizorišče, bi lahko ovenčali s spominsko ploščo ali kako drugače opozorili na zanimiv dogodek iz celjske zgodovine.

Celjski tednik, 10. julij 1948

Celjski tednik, 15. maj 1948

Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje

Viri in literatura

Brenk, France: *Kratka zgodovina filma na Slovenskem*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza Univerzum, 1979

Ferlež Urh: *Zgodba o celjskem kinu* (raziskovalna naloga, zgodovina) Celje: I. gimnazija v Celju, 2017.

Traven, Janko: *Pregled razvoja kinematografije pri Slovencih: do 1918*. Ljubljana: Slovenski gledališki in filmski muzej, 1992

Šimenc, Stanko: *Panorama slovenskega filma*. Ljubljana: DZS, 1996

Deutsche Wacht, 1. november 1896

Deutsche Wacht, 8. november 1896

Deutsche Wacht, 21. maj 1899

Deutsche Wacht, 27. april 1902

Deutsche Wacht, 7. april 1904

Deutsche Wacht, 16. december 1906

Deutsche Wacht, 17. julij 1909

Deutsche Wacht, 19. maj 1909

Deutsche Wacht, 20. julij 1910

Deutsche Wacht, 13. november 1909

Deutsche Wacht, 7. september 1910

Deutsche Wacht, 17. september 1910

Deutsche Wacht, 8. julij 1911

Deutsche Wacht, 29. julij 1911

Deutsche Wacht, 14. junij 1913

Deutsche Wacht, 22. junij 1913

Marburger Zeitung 22. 10. 1896

Slovenski narod, 11. november 1896

Domovina, 28. avgust 1908

Narodni dnevnik, 17. julij 1909

Narodni dnevnik, 20. julij 1909